

Josep Edo Puertas
Economista

EL FANTASMA DE ROCHDALE AL PAÍS DELS BOTIGUERS

En aquesta mateixa pàgina, tretze dels trenta-quatre fundadors de la Cooperativa de Rochdale. La foto va ser feta el 1865 més de vint anys després de la fundació de la cooperativa quan els que havien estat joves entusiastes militants del cooperativisme obrer ja rondaven la seixantena.

A la pàgina anterior: Flockton co-operative. Londres. Arxiu Fons P. Josep Edo

L'any 1978, pocs mesos després que es constituís el Consell executiu de la Generalitat, presidit per Josep Tarradellas, es creà el Consell de la Cooperació amb l'objectiu de restituir les antigues institucions cooperativistes que havien funcionat abans de la guerra. Al front d'aquest Consell, Tarradellas va nomenar Andreu Cortines¹, que l'any 1936 era un jove cooperativista, president de les Joventuts Cooperativistes, director del setmanari *Tremp* i militant del POUM. Cortines durant l'exili havia estat membre de la Resistència amb el SOE² i finalment col·laborador de Tarradellas en la reduïdíssima estructura de la Generalitat a l'exili.

Cortines era un bon coneixedor del cooperativisme. L'any 1945, com a militant cooperativista i activista del POUM, va viatjar a Londres per explicar la realitat catalana i establir contactes amb el moviment cooperativista anglès. Els resultats, però, varen ser escassos, i dificultats burocràtiques el van obligar a tornar a França sense haver assolit els objectius que s'havia proposat.

Per això no és sorprenent que l'any 1979, poc després d'assumir la vicepresidència del Consell de la Cooperació, es plantejés el vell projecte d'establir relacions amb el moviment cooperatiu britànic, que sens dubte era el més important d'Europa. Volia començar la seva tasca justament pel lloc on l'havia deixat l'any 1946 i anar a Rochdale, viatge que les autoritats angleses no li van autoritzar fer en aquell moment.

Per això el 15 de febrer de 1980 viatjà a Anglaterra en una visita de dues setmanes. A la seva arribada el va rebre Laurie Pavitt, parlamentari i membre del Co-operative Party, a qui havia conegut durant la seva primera estada a Londres quan Pavitt era secretari de la British Federation of Young Co-operators. Amb ell va passar els primers dies, rememorant els vells temps i comentant la situació política d'Espanya i Catalunya. Després va visitar vells coneguts i va establir contactes amb els responsables de l'ACT³. L'entrevista més destacada va ser la que va tenir amb el seu secretari general W.P. Watkins. D'aquesta reunió Cortines en destaca tres aspectes que

Meco Century House, Manchester.

Watkins li va remarcar que tingués en compte a l'hora de reestructurar el nou cooperativisme a Catalunya:

1. Estructurar el moviment cooperatiu a l'entorn de cooperatives comarcals, amb diferents punts de venda.
2. Fer visible la imatge cooperativa com a element diferenciador d'altres ofertes.
3. Estendre la cooperació més enllà dels àmbits tradicionals de l'alimentació i la neteja.⁴

En va prendre nota, però sembla que no va apreciar suficientment que, igual que els Pioners de Rochdale, Watkins posava l'èmfasi en les pràctiques comercials, no en els principis.

Quan ja s'apropava el final del viatge va comentar a Pavitt, el seu desig de visitar

Rochdale. La tradicional *politesse* del anglesos devia salvar la situació, però de bon segur que a Pavitt se li van posar els ulls com a plats. Rochdale? A Rochdale no hi havia res, tret d'un projecte de museu que potser aquell mateix any s'inauguraria!

La cooperativa dels Pioners, que ja havia canviat de seu el 1867, havia estat absorbida per l'Oldham⁵ Equitable Co-operative feia poc més de dos anys. Des d'aleshores els Pioners van anar canviant de nom i localització (Pioneers des de 1976, Norwest Pioneers amb seu a Wythenshawe a partir de 1982... fins que al 2007 es va integrar definitivament en el Co-operative Group de Manchester).

Pavitt va organitzar el viatge, i va deixar que fos el seu amic el que veiés la realitat del cooperativisme britànic per ell mateix,

mentre desitjava que no es sentís defraudat per la discreta ombra que quedava a Rochdale de l'experiència dels Pioners.

Quan Cortines va arribar a Manchester, l'esperava Ray Spencer, cap de relacions públiques de CWS⁶. Tot un indicatiu de la realitat del cooperativisme amb que es trobaria els dies següents. Sense gaires prolegòmens s'entrevistà amb alts directius d'organismes i empreses cooperatives: la Co-operative Union, la Co-operative Insurance Society, etc. i finalment visità la New Century House, on tingué una reunió amb Artur Sugden, president del Co-op Bank i de la CWS, i amb Mr L. Lee, director general del Co-op Bank.

Davant seu tenia el resultat econòmic i institucional del que simbòlicament havia començat feia més de cent anys a Rochdale. La CWS i el Co-op Bank eren la realitat actual de l'experiència iniciada pels Pioners. El seu esperit estava a la New Century House. Allà es feia evident que els Pioners havien canviat no tan sols els anteriors models cooperatius owenians, sinó que amb ells s'havia iniciat un moviment que havia contribuït de forma rellevant a estructurar el comerç minorista del Regne Unit.

Des dels seus inicis, la societat cooperativa dels Pioners s'havia estructurat sobre la base de la solidesa financera i la creació d'un comerç cooperatiu a l'engròs, que si bé tenia múltiples precedents endegats en dècades anteriors, especialment en la de 1830, havien estat fallits. Aquesta vegada, però, l'intent es basava en dues experiències de producció i distribució molt més sòlides i solventes: la del Leeds Corn Mill de 1847 i la del Rochdale Corn Mill de 1850.

Un canvi legislatiu de 1852 va permetre que immediatament es pogués constituir la CWS i començar a produir, processar i distribuir productes a un gran nombre de petites i mitjanes cooperatives. Per poder-nos fer una idea de la magnitud i extensió que en pocs anys va assolir aquest projecte de distribució a l'engròs, només cal assenyalar que, el 1866, pocs anys després de la seva creació, ja tenia un magatzem de dipòsit de mantega a Irlanda, el 1876 havia instal·lat un dipòsit general de mercaderies a Nova York, el 1879 un de semblant a Rouen, un altre a Copenhagen el 1881 i finalment un a Hamburg el 1884. A això cal afegir que la CWS era propietària de la seva pròpia flota i de diverses fàbriques de productes alimentaris i de la llar. Sense cap mena de dubte, la CWS era amb diferència el més important majorista i importa-

En aquesta mateixa pàgina, tretze dels trenta-quatre fundadors de la Cooperativa de Rochdale. La foto va ser feta el 1865 més de vint anys després de la fundació de la cooperativa quan els que havien estat joves entusiastes militants del cooperativisme obrer ja rondaven la seixantena.

A la pàgina anterior: Flockton co-operative. Londres. Arxiu Fons P. Josep Edo

L'any 1978, pocs mesos després que es constituís el Consell executiu de la Generalitat, presidit per Josep Tarradellas, es creà el Consell de la Cooperació amb l'objectiu de restituir les antigues institucions cooperativistes que havien funcionat abans de la guerra. Al front d'aquest Consell, Tarradellas va nomenar Andreu Cortines¹, que l'any 1936 era un jove cooperativista, president de les Joventuts Cooperativistes, director del setmanari *Tremp* i militant del POUM. Cortines durant l'exili havia estat membre de la Resistència amb el SOE² i finalment col·laborador de Tarradellas en la reduïdíssima estructura de la Generalitat a l'exili.

Cortines era un bon coneixedor del cooperativisme. L'any 1945, com a militant cooperativista i activista del POUM, va viatjar a Londres per explicar la realitat catalana i establir contactes amb el moviment cooperativista anglès. Els resultats, però, varen ser escassos, i dificultats burocràtiques el van obligar a tornar a França sense haver assolit els objectius que s'havia proposat.

Per això no és sorprenent que l'any 1979, poc després d'assumir la vicepresidència del Consell de la Cooperació, es plantejés el vell projecte d'establir relacions amb el moviment cooperatiu britànic, que sens dubte era el més important d'Europa. Volia començar la seva tasca justament pel lloc on l'havia deixat l'any 1946 i anar a Rochdale, viatge que les autoritats angleses no li van autoritzar fer en aquell moment.

Per això el 15 de febrer de 1980 viatjà a Anglaterra en una visita de dues setmanes. A la seva arribada el va rebre Laurie Pavitt, parlamentari i membre del Co-operative Party, a qui havia conegut durant la seva primera estada a Londres quan Pavitt era secretari de la British Federation of Young Co-operators. Amb ell va passar els primers dies, rememorant els vells temps i comentant la situació política d'Espanya i Catalunya. Després va visitar vells coneguts i va establir contactes amb els responsables de l'ACI³. L'entrevista més destacada va ser la que va tenir amb el seu secretari general W.P. Watkins. D'aquesta reunió Cortines en destaca tres aspectes que

dor d'aliments del Regne Unit⁷ i va ser una potència comercial de distribució de queviures durant molts anys. La creació de cadenes d'establiments i grans magatzems de venda al detall en què el moviment cooperatiu va tenir un protagonisme destacat, va ser un factor determinant en la configuració del comerç minorista del Regne Unit i en especial d'Anglaterra.

Tot això ja se li havia fet palès a Cortines, quan els seus amfitrions, van atendre la seva petició de visitar la antiga casa de Toad Lane, seu de la primera cooperativa dels Pioners de Rochdale. La casa que des del 1867 havia tingut diversos usos aliens al cooperativisme, havia estat comprada l'any 1930 pel moviment cooperatiu per instal·lar-hi un museu que aquell mateix any 1980 seria inaugurat. L'esperit dels Pioners no estava però, en aquell discretíssim «museu» de Tood Lane sinó a la New Century House, amb tot el que això implicava. En les notes de viatge Cortines comenta que «després d'haver estat reparada (la casa) l'han convertit en Museu [...] tot molt emotiu per a un cooperativista». Emoció indubtablement, però poc més que això.

A la seva tornada a Catalunya es posà a treballar en l'estructuració del moviment cooperatiu amb més preocupació pels aspectes burocràtics i organitzatius, que per l'estratègia econòmica d'un cooperativisme modern, oblidant els consells que Watkins li havia donat amb l'experiència de haver estat, feia pocs anys, qui creà les primeres botigues *self service* d'Anglaterra. Tot i les seves crisis, el

cooperativisme britànic encara aportava importants innovacions comercials.

L'Anglaterra que va visitar Cortines l'any vuitanta ja no era un país de botiguers com orgullosament s'autoqualificava⁸ en el segle XIX, i ho era molt menys que Catalunya aquells anys. Aquí l'estructura del petit comerç de proximitat es va mantenir molts més anys que al Regne Unit i els nostres cooperativistes van arribar tard per poder influir en l'estructura del mercat de distribució d'aliments. A finals de segle XIX, quan començà la implantació de les primeres cooperatives duradores, la xarxa de mercats municipals ja estava consolidada i abastia la majoria de barris i pobles importants i un comerç minorista professionalitzat s'havia assentat a l'entorn d'aquests mercats. El manteniment de la producció artesana d'alguns elements bàsics d'alimentació (especialment del pa i làctics) tampoc va afavorir el creixement de les cooperatives com havia passat a Anglaterra on la panificació i la transformació dels productes làctics era fonamentalment industrial.

Per això no ens ha de sorprendre que al nostre país les cooperatives en molts casos tinguessin una activitat amb més pes en l'àmbit social i cultural que en el comercial i que els èxits s'apreciïn més en la seva activitat de socialització de la classe obrera que en el de la distribució dels productes bàsics d'alimentació⁹.

Tampoc s'havien difós amb els anomenats principis de Rochdale, els criteris d'actuació comercial de cooperativisme britànic i el principi s'havien pres com

a un cos teòric alternatiu per arribar a una transformació social del capitalisme. Això donava als principis (que significativament en la primera versió de 1860, a la que van seguir més de set versions diferents en extensió i contingut, se'ls anomenava «Rochdale practices»¹⁰) una interpretació contradictòria entre els objectius que predicaven i la pràctica difusa que interpretaven i aplicaven les cooperatives. La lectura que feien, anacrònicament, la basaven en una interpretació de principis associatius, no econòmics i comercials, com s'havia fet i aplicat al Regne Unit des de les primeres formulacions.

A casa nostra, els principis dels Pioners eren i han seguit sent un conjunt de conceptes eteris que en poc han contribuït al creixement del cooperativisme en la pràctica. La crítica d'aquests principis¹¹ i la formulació de nous criteris ètics i també comercials per al nou cooperativisme d'avui és una necessitat urgent i inajornable. No estem als inicis del capitalisme industrial, la societat actual planteja problemes impensables durant el segle XIX i fins i tot el XX. Seguir una tradició històrica, mal interpretada, pot tenir molt de romàntic però és escassament pràctic. Rochdale, almenys ara i aquí, és *el fantasma al país dels botiguers* que mai van ser al Regne Unit. És hora ja potser, de començar a plantejar-se una reflexió i un canvi orientat a la definició d'unes noves pràctiques cooperatives adequades a la realitat d'avui que permetin mantenir vives i viables les noves cooperatives que s'estan creant. En definitiva per avançar vers un cooperativisme eficaç, competitiu i transformador.

1. EDO PUERTAS, Josep (2015): *Andreu Cortines Jaumot: cooperativisme i llibertat nacional*. Valls (Tarragona) Cosetània edicions
2. SOE: Special Operations Executive
3. ACI: Aliança Cooperativa Internacional fundada el 1895 com a portaveu i impulsora de la cooperació arreu del món.
4. CORTINES JAUMOT, Andreu: *Raport de les meves converses amb el Moviment Cooperatiu d'Anglaterra i amb l'A.C.I.*, Barcelona: Fundació Roca Galès.
5. Oldham: ciutat propera a Rochdale, situades les dues dins de l'àrea del Gran Manchester i de dimensió semblant. La cooperativa d'Oldham com la de Rochdale sempre havien estat molt més petites que les de Leeds, Birmingham o Liverpool. que en tenien més de 200.000 socis.
6. CWS: Co-operative Wholesale Society: Societat Cooperativa de venda a l'engròs.
7. JEFFERYS, James B. (1954): *Retail Trading in Britain: 1850-1950* Londres: Cambridge University Press
8. *A Nation of shopkeepers: Five centuries of British Retailing*, de John Benson & Laura Ugolini (eds.) London: Tauris & Co. Ltd.
9. Hi ha molts factors a analitzar sobre les causes de les dificultats de creixement de les cooperatives, però a tall d'exemple és especialment significatiu que les dones no tan sols tenien de forma general una participació molt limitada en la vida social, sinó que sorprenentment no hi ha constància que ni tan sols participessin en les comissions de compres de les cooperatives. Aquest fet esbiaixava el contingut de les comandes envers productes de consum clarament masculí, que no afegia cap incentiu per afavorir les vendes ni a la implantació comercial.
10. L'única d'aquestes pràctiques que apareixia conceptualment a principi era la de «un home, un vot» que cal situar en el context històric en què el chartisme, moviment proper al cooperativisme, que lluitava per assolir el dret de vot en l'àmbit polític. Paradoxalment aquest principi el que més problemes teòrics i organitzatius han plantejat fins al dia d'avui, sobretot a les mitjanes i grans cooperatives.
11. El treball recent de Georgina Rosell, premi Aracoop 2017 sobre les tensions ideològiques del cooperativisme, pot servir d'exemple.